

HEREFORD MAPPAMUNDI

KARTOGRAFI I MIDDELALDEREN

ET PROJEKT AF LOUISE NYGÅRD JEPSEN

VEJLEDT AF MICHAEL HARBSMEIER

6. SEMESTER, ÆLDRE TID

HISTORIE, RUC

ANTAL TEKN: 61.609

Project title: Hereford Mappamundi – Cartography in the middle ages

Abstract: This project aims to examine the historical source that mappa mundi is. The project is based on a literature study of primarily four carefully chosen writers. The writers are respectively historian of cartography David Woodward, Professor of Renaissance Jerry Brotton, Professor of History Evelyn Edson and Art Historian Naomi Reed Kline.

The project is based on a variety of topics through which the use of the Hereford map as a historical source is highlighted and discussed. The premise of the study is a critical position in relation to the conclusions drawn by the chosen authors. The intention is to challenge the inferences made to reality. The conclusion of this report is that interpretations are based on the respective methods and their various viewpoints.

Projekt titel: Hereford Mappamundi– Kartografi i middelalderen

Projektbeskrivelse: Dette projekt har til formål at undersøge, hvilken kildetype mappamundi er. Dette gøres gennem en læsning af primært fire nøje udvalgte forfattere, der tager udgangspunkt i Hereford Mappamundi. Forfatterne er henholdsvis kartografihistoriker David Woodward, Professor i renæssancestudier Jerry Brotton, historieprofessor Evelyn Edson samt kunsthistorikeren Naomi Reed Kline. Der tages i projektrapporten udgangspunkt i en række emner, hvorigennem brugen af Herefordkortet som historisk kilde fremhæves og diskuteres. Undersøgelsen hænges op på en kritisk position i forhold til de konklusioner forfatterne drager. Intentionen er at udfordre slutningerne til virkeligheden. Konklusionen på denne rapport er, at der tolkes på baggrund af forfatternes respektive metoder og ud fra deres forskellige muligheder.

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING	4
Mappamundi som korttype	4
TO kort	5
FORSTÅELSESVÆRKER	7
GENSTANDSFELT	8
PROBLEMFORMULERING	9
PRÆSENTATION AF HEREFORD MAPPAMUNDI	9
Valget af Herefordkortet	9
KILDEIDENTIFIKATION OG -TOLKNING	10
FORBINDELSEN TIL KRISTENDOMMEN	11
Jerusalem	11
Inspiration fra de tidlige kristne fædre	12
MAPPAMUNDI' GEOGRAFISKE ANVENDELIGHED	14
ET KORT OVER TID OG RUM	17
En rejse fra øst til vest	17
En tidslinje	19
MAPPAMUNDI – TIL HVEM OG FOR HVAD?	21
Brottons bud på det sande formål	21
Hvem var kortets beskuer?	23
En ensidet encyklopædi?	25
KONKLUSION	27
LITTERATURLISTE	29
Bøger	29
Internetsider	29
BILAG	30

INDLEDNING

Jeg har længe haft en fascination af kort. Jeg har en hel stak gamle atlasser liggende, som jeg, når tid er, bladere i. For mig handler fascinationen om den måde, hvorpå kort er en abstraktion af virkeligheden. Det faktum, at kort ofte er farverige og smukt udsmykket, gør kun min begejstring større. Men hvad er et kort? Eller måske mere passende; hvad kan et kort fortælle os? Motivationen for dette projekt ligger i, at undersøge, hvad kortet kan og hvad det måske ikke kan, som historisk kilde.

Tidligere lektor og lektor ved Roskilde Universitet, Arvidsson og Kruse, afslår middelalderens kartografi som signifikant i forhold til antikkens kundskaber inden for feltet. De to historikere anser mappamundi for blot, at være alterduge og ”pyntekort” og påstår dertil, at man i middelalderen var af den opfattelse, at jorden var fald. I modsætning hertil vidste man, i antikken, at jorden var kugleformet og indrettede sine kort derefter. Dette betvivler Professor i Historie Evelyn Edson dog, i det hun påstår, at man i middelalderen generelt set kendte til Ptolemæus tanker om blandt andet projektion, men at man blot forkastede dem til fordel for det højere formål (Edson, 2007). Jeg tillader mig derfor, at drage den hurtige konklusion, at middelalderens mappamundi ikke skal ses som et lavpunkt inden for kartografien, men at mappamundi bare er *noget andet*.

Der hersker stor diskussion om, hvorledes vi skal kategorisere, betragte og fortolke middelalderens kartografi. For at belyse denne diskussion har jeg valgt, at arbejde med Hereford Mappamundi – et kort, der fremstår som en fantastisk repræsentant for et klassisk, middelalderligt, kristnet verdensbillede. Inden jeg konkretiserer emnet for dette projekt yderligere, vil jeg dog indledningsvist kort redegøre for, hvad korttypen *mappamundi* er.

Mappamundi som korttype

Korttypen mappamundi er siden midten af det 19. århundrede blevet anset for et værdifuldt element i arbejdet med, at udrede historien. Benævnelsen for denne gruppe af middelalderlige kort, blev brugt løst i middelalderen om alle typer af kort (Edson, 2007; 15), men i dette projekt (og i nutiden generelt) betegner det altså specifikt gruppen af kristent fremstillede verdensbilleder.

Det er tydeligt, når man ser på variationen af de fundne kort fra middelalderen, at kort ikke udelukkende blev produceret til praktisk brug. Kort blev også, i stor udstrækning, anvendt som illustrationer af skik og tradition. Korttypen mappamundi er eksemplet herpå. Termen mappamundi stammer fra latin og dækker, løst oversat, over ordene stofklud (mappa) og verden (mundus). Kartografihistorikeren David Woodward citerer Du Cange med hans definition af mappamundi, som et:

"Expository chart or map, in which a description of the earth or the world is contained."

(Woodward, 1987; 287).

Woodward placerer i sit kapitel, *Medieval Mappamundi*, genren mappamundi side om side med de samtidige protolankort samt et tredje system, hvori geografisk information kunne indtegnes. Han kategoriserer altså tre systemer inden for korttraditionen (dog som separate traditioner) hvilket er interessant, da det bevidner, at i mappamundi i relativ grad opfattes som et geografisk fænomen (Woodward, 1987; 292). Dette spørgsmål vil blive uddybet under afsnittet Mappamundis geografiske anvendelighed.

TO kort

Mappamundi kategoriseres ofte som TO kort. Betegnelsen dækker over den måde verden, i disse kort, er delt af havene, der danner et T. O'et betegner den cirkulære form på denne type kort. I de traditionelle TO kort er Asien og Mellemøsten placeret øverst, oven over T'ets overlægges, der udgøres af Don floden, Nilen samt Sortehavet. T'ets vertikale del udgøres af Middelhavet. I kortenes nederste del befinder sig Europa og Afrika til henholdsvis venstre og højre (Harley & Woodward, 1987, 301)(Edson, 2007, 13).

Med til dette hører sig, at visse kort afveg fra det tredelte skema i og med, at der findes både zoneinddelte kort samt kort med flere kontinenter. Endeligt findes der kort, fra sidste del af den sene middelalder, som er tydeligt inspireret af protolankortene idet, de optræder markant mere realistiske i sit udtryk. Disse kort betegnes for transitionelle kort (Harley & Woodward, 1987, 296-297).

Jeg vil udover TO kortet kun gå yderligere ind i det zoneinddelte kort, da det går igen senere i min undersøgelse. Det zoneinddelte kort har en afstamning, der kan spores længere tilbage en TO kortet. Den mest indflydelsesrige eksponent for de zoneinddelte

kort må sige, at være Macrobius. Macrobius beskriver, hvordan jorden udgør centrum i universet. Planeten, som den store tænker opfattede den, var opdelt i regioner af overdreven kulde eller varme. I mellem disse ekstreme sfære er, ifølge Macrobius, placeret bæltet eller zoner af mere tempererede art. Kun i det tempererede område kan liv forekomme og formere sig. Det er denne mere videnskabelige tankegang de zoneinddelte kort bygger på (Brotton, 2012; 98). For illustration af korttyperne, se bilag 1.

Den primære inspiration til de mest kendte TO kort stammer fra et værk af biskop Isidore af Sevilla (cirka år 560-636). Isidore var blandt den tidlige middelalders store historikere og producerede store mængder viden på skrift. Isidores egne originale verdenskort findes ikke længere, men lever altså videre gennem de talrige kort, der tredeles i de også kaldet isidoriske TO kort. Biskoppen fandt selv inspirationen til sine kort gennem læsning af antikke og tidlige kristne værker af blandt andet Sallust, der ligeledes tredelte kort i TO skemaet.

Isidores kort, samt de isidorisk inspirerede kort kommer ikke i nærheden af at omfatte nogen form for projektion, som det antikke Grækenlands store mand Ptolemæus stod for. Ikke desto mindre er man efterhånden nået til den enighed, at mappamundikortene ikke nødvendigvis udgjorde en funktion, der krævede overensstemmelse med den virkelige verden.

Hvad angår udpegelsen af et tema for de kendte mappamundi, så må det generelt set, siges at være det kristne verdensbillede. Der er dog diskussion om, hvorvidt intentionen havde været at skildre en repræsentation af verden, med korrekte lokaliteter og andre geografiske elementer, eller om funktionen i sig selv er af mere symbolsk karakter. For eksempel Hereford kortet, som jeg kommer ind på senere, hvor konkrete stednavne er plottet ind på i en skøn blanding med spirituelle og mytiske fortællinger.

FORSTÅELSESVÆRKER

Der er uden tvivl skrevet vidt og bredt om et så enestående fænomen som Hereford mappamundi, men jeg har til dette projekt udvalgt nogle få. Herunder følger altså en præsentation af de værker, jeg har udvalgt.

For den encyklopædiske tilgang har jeg valgt David Woodward's *Medieval Mappamundi* i Harley & Woodward's *History of Cartography* (volume one) fra 1987. Det samlede værk består af 6 bind og er en omfattende samling viden om verdens kartografi. Kapitel handler om korttypen mappamundi generelt og ikke specifikt Hereford Mappamundi. Min vurdering er, at Woodward med sin meget fakta baserede tilgang til emnet, vil kunne stå som et godt fundament for min undersøgelse.

Jerry Brotton har et kapitel i sin bog *A History of the World in Twelve Maps*, der hedder *Faith: Hereford Mappamundi, c. 1300*. I dette kapitel tager han læseren med rundt på kortet og gennemgår dets opbygning og facetter slavisk, mens han fortæller historien knyttet til tegningerne og teksterne. Brottons bog bærer præg af at være historiefortælling til en bredere gruppe læsere end både Woodward og Edson. Det kombinere et spændende sprog, men fastholder sagligheden. Indgangsvinklen hos Brotton er et højt fokus på at tolke en verdenshistorie ud af Herefordkortet. Hans lægger stor vægt på at skildre perioden gennem en diskussion af religion versus videnskaben. Disse to står for Brotton, som de store strømninger og må anses som ophavet til periodens store karakteristika. Brotton bruger tidens tænkere og deres tekster, mere eller mindre influeret og inspireret af hinanden, som eksempler på tendenserne i tiden.

Jeg har valgt Evelyn Edsons *The World Map, 1300-1492* fra 2007, da det er et forholdsvist nutidigt værk om middelalderens kartografi. Det er opdateret inden for den nyeste forskning og en stor del af bogen er dedikeret specifikt til Hereford mappamundi. Vinklen i Edsons værk er kortet og den udvikling kortet gennemgår i perioden. Hendes pointe er at verdenskortet, på trods af relativ ringe udvikling inden for teknologien, rent faktisk udvikler sig dramatisk. Edson bruger Hereford (og Pslater), som udgangspunkt for hende redegørelse af udviklingen.

Naomi Reed Kline er kunsthistoriker og lægger med sin bog *Maps of Medieval Thought: The Hereford Paradigm* fra 2001, op til at Hereford Mappamundi, og andre lignende

kort, i høj grad har fungeret som objekter inden for kunsten. Hendes undersøgelse går ud på, at nå frem til en forståelse af hvordan Herefordkortet blev set på og forstået.

GENSTANDSFELT

Dette afsnit har til opgave at gøre det klart for læseren, hvad det præcist er, jeg i dette projekt beskæftiger mig med. Formålet er desuden at skitsere for læseren, hvilke valg der er taget i forbindelse med emnevalg. Det er med andre ord genstandsfeltet for min undersøgelse.

For overskuelighedens og rationalitetens skyld, har jeg valgt at udpege ét mappamundi til dette projekt. Valget er faldet på Hereford Mappamundi. For en yderligere uddybning af dette se underoverskriften Valget af Hereford Mappamundi. Baggrunden for at afgrænse mig til at bruge ét eneste kort er, at jeg for det første har en knap tids- og ressourceramme, i og med at jeg skriver dette projekt alene. For det andet så vurderer jeg, at Hereford Mappamundi indeholder rigeligt med interessant stof, at tage fat på. Dertil kommer at kortet er vidt diskuteret, og at der findes nok litteratur om det til at danne udgangspunkt for dette projekt alene. Jeg vurderer desuden, at Herefordkortet, mere end noget andet kort, kan stå som repræsentant for gruppen af kort der betegnes mappamundi. Den måde der analyseres og tolkes på Herefordkortet, er stort set den samme, som på de sammenlignelige kort.

Målet med denne opgave er at formulere et historiografisk projekt over Herefordkortet, som repræsentant for mappamundi. Min underen går på, hvad man kan bruge disse kort til og om det overhovedet giver mening at bruge dem som kilde til historien. I den forbindelse stiller jeg spørgsmål tegn ved det fornuftige heri. Jeg har gennem min undersøgelse forholdt mig kritisk over for de konklusioner forskellige forskere er nået frem til i deres arbejde med Herefordkortet.

Rent praktisk så har jeg opdelt min undersøgelse under få, men interessante hovedpunkter. Jeg i høj grad forsøgt at sammenholde, hvad de udvalgte forfattere mener og betoner i forbindelse med de udvalgte temaer. På den måde gør jeg det klart for læseren, hvordan man kan komme frem til forskellige tolkninger.

PROBLEMFORMULERING

Gennem en analyse af Hereford Mappamundi undersøges det, hvilken kildetype kortet tilhører samt hvad udvalgte historikere har brugt kortet som kilde til.

PRÆSENTATION AF HEREFORD MAPPAMUNDI

Hereford mappamundi er et utroligt eksemplar, det anses for at være det bedst bevarede af sin slags. Det måler cirka 1,58 gange 1,33 meter og udgøres af et enkelt stykke dyreskind. Kortet bærer navnet på den formodede forfatter, Richard of Haldingham or Lafford. Det er fundet i Hereford Katedral, hvor det også hænger i dag. Det menes, at være tegnet i omkring år 1290. Kortet lægger sig tæt op af den klassiske type af TO kort fra perioden.

Valget af Herefordkortet

Der er ingen tvivl om at Herefordkortet er et ekstremt bekosteligt, organiseret og aldeles velovervejet eksemplar af et mappamundi. Scott D. Westrem betegner det ligefrem som "luksus kartografi" (Westrem, Society for the History of Discoveries).

Hereford mappamundi har en utrolig detaljerighed og med sin størrelse, udtrykker det et klart og tydelig verdensbillede og -syn, som det opfattedes på den tid. For at sætte tal på kan jeg nævne at optegningerne inkluderer 420 navne på byer og landsbyer, 500 tegninger i alt, heriblandt 15 bibelske billeder, 8 billeder fra den klassiske mytologi samt 32 billeder af verdens mennesker (www.herefordcathedral.co.uk). Som tidligere nævnt er dette kort genstand for stor diskussion, eftersom det anses for at være et kardinalværk for sin genre. Det gådefulde omkring kortets sande funktion er med til, at holde diskussionen i live og netop derfor, er det et spændende mål for min undersøgelse.

Endvidere må Herefordkortet, med sin størrelse samt omfangsrighed, være objekt for en perlerække af inspirationsværker. I min undersøgelse af hvad en kildetype som Herefordkortet kan bruges til, er det oplagt at forsøge at begribe, hvordan der redegøres for inspirationsgrundlaget for et sådant værk.

KILDEIDENTIFIKATION OG -TOLKNING

En kildes værdi afhænger af hvilke oplysninger, der ønskes at udlede deraf. Kort, hverken kan eller skal ikke vise alle aspekter af den virkelige verden. En generel misforståelse er at kort opfattes som en direkte afspejling af virkeligheden. Peter Korsgaard skriver i *Kort som kilde, en håndbog om historiske kort og deres anvendelse*, at:

"Kort er ikke en afbildning af virkeligheden. Kort er grafisk gengivelse af informationer, som initiativtageren ønsker formidlet." (Korsgaard, 2006; 30).

Det må derfor siges, at være et vigtigt karakteristika for denne fremstillingsform, at forfatteren foretager bevidste valg over hvilke dele af virkeligheden, han ønsker at afbillede. Det er ikke til diskussion, at mappamundi er en ekstrem objektiv korttype. Verden kan opfattes som uendelig kompleks og det er her det menneskelige behov for at skabe orden i kaos opstår. Der kan med rimelighed argumenteres for at mappamundi tilbyder mennesket et middel til at forstå sin plads i kosmos.

Bent Egaa Kristensen definerer en kilde således:

"En kilde er enhver tekst, der kan anvendes til at drage slutninger til den virkelighed, historikeren søger viden om." (Kristensen, 2007; 66).

Dette er ikke et projekt, der søger viden om en specifik periode (eller virkelighed), men snarere ét, der søger svar på hvilken kildetype det historiske kort, Hereford Mappamundi, tilhører. Ifølge det oprindelige kildebegreb er definitionen af en kilde, en overlevering af fortidige begivenheder fra tidligere tiden til nutiden. Til dette projekt er den primære kilde Herefordkortet. Der er altså tale om en kilde i traditionel forstand. Et levn fra fortiden. Kristensen citerer Erslev for at definere et historisk levn som en objektiv kilde til historien. Modsætningen hertil skal ses som en historisk beretning, der i kontrast skal opfattes som en subjektiv kilde til historien. Dette rejser en interessant diskussion, idet et kort, som Herefordkortet, kan ikke siges at være objektiv.

For at kunne nærme sig en forudsætning for, at drage konklusioner i forbindelsen med sin kilde, må man nødvendigvis identificere sin kilde. Det kan man gøre ved, at stille sig en række spørgsmål vedrørende kilden. Det kan for eksempel være ganske banale hvem, hvad, hvor og hvorfor-spørgsmål. Det er netop disse spørgsmål, jeg søger besvaret via min undersøgelse af, hvordan de udvalgte forfattere bruger Herefordkortet som kilde. Dette tilslutter Korsgaard sig, idet han erklærer at arbejder

man med kort som kilde, må den klassiske kildekritik stadig være gældende. Ifølge ham, gælder de samme spørgsmål om ophavssituation, afsender, modtager, formål og så videre.

Identifikationen af kilden er yderste vigtig, idet en forkert identifikation kan føre til en fejlvurdering af hvilken handling, der har frembragt den. Dette argument vil jeg især trække på i afsnittet Mappamundi – til hvem og for hvad?, da omdrejningspunktet for afsnittet er at undersøge hvilken funktion de udvalgte forfattere mener at Herefordkortet havde. Med andre ord, hvilken handling der har frembragt det.

Et vigtigt begreb der ligger i forlængelse af kildeidentifikationen er fortolkningen. Formålet med fortolkningen er af fastslå, hvad der bliver meddelt igennem kilden. Det at Herefordkortet i højere grad er en illustration end en tekst vanskeliggør fortolkningen. En fortolkning af en sådan kilde forudsætter, at man er i stand til, at forstå kildens virkelighedsreferencer, hvilket vil sige, at forstå de forhold og begivenheder teksten refererer til. Netop denne forudsætning viser sig yderste vigtig i forhold til en tolkning af Herefordkortets mening. Dette kommer til udtryk gennem store dele af analysen.

ANALYSE:

FORBINDELSEN TIL KRISTENDOMMEN

Dette indledende afsnit til analysen, vil fungere som en blød start ind i kortets virkelighed. Jeg vil, primært ved hjælp af Brottons kapitel om Herefordkortet, tage læseren med ned i kortet og i sær med udgangspunkt i det hellige land, komme med eksempler på den fremstillingsform, som kortet må siges at være.

Jerusalem

Det er givet, at der er en stærk forbindelse mellem mappamundi og kristendommen. Brotton argumenterer for, at TO kortet blev så udbredt et skema til optegning af kort, da denne form, i højere grad end andre typer, appellerede til den kristne tro. Han ser ingen filosofiske vanskeligheder for kirkens mænd i, at skulle forklare kortets særlige udformning. For det første kan krucifikset læses ind i kortets T. For det andet er det faktum, at Jerusalem¹ ofte er placeret i kortets centrum især befordrende for kirken.

¹ Se bilag 2: *Hereford Mappa Mundi med udvalgte punkter*

Dette er tilfældet i Herefordkortet (Brotton, 2012, 100), men spørgsmålet her må være hvilken betydning tillægges Jerusalem i Herefordkortet rent faktisk. Edson argumenterer for, at Herefordkortets forfatter har tildelt det hellige land, nærmere bestemt Mellemøsten, disproportionalt meget plads. Dette skal ses i modsætning til mindre interessante eller velkendte områder (Edson, 2007, 18).

Edson har valgt at inddrage korstogene i hende diskussion af Jerusalems betydning. Hun mener, at europæernes involvering i korstogene, som bekendt fandt sted mellem 1096 og 1270. Denne involvering skulle givetvis have skabt en fornyet vægt på overbevisningen om Jerusalems stærke betydning. Edson refererer til et citat fra Ezekiels bog, der siger, at Gud har placeret Jerusalem i midten af nationerne og med al jord omkring. Hun pointerer, at såvel som Jerusalem er centrum i Herefordkortet, så er den det ligeledes de kort Herefordkortet oftest sammenlignes med, nemlig Ebstorkortet samt Psalterkortene. Alle tre kort er fra det samme århundrede og alle tre kort har Jerusalem i sit centrum. Hvis man antager, at kortet kan virke som en guide eller blot til inspiration for pilgrimme, giver det i den grad mening, at Jerusalem udgør verdens centrum. De mest ambitiøse pilgrimme begav sig af de elendige veje på tværs over Europa for at opsøge stedet, hvor Kristi liv og død fandt sted i byens gader og kirker (Esmark & McGui, 1999; 223).

Edson stille et interessant spørgsmål idet hun forholder sig kritisk til, hvorvidt vi skal opfatte Jerusalem som en faktisk by eller nærmere som et symbol på det kristne centrum. Baggrunden for denne tanke er at en undersøgelse af Ingrid Baumgärtner, der har vist at byen, som påstået verdens centrum optræder hyppigere på skrift end på kort. Først efter tabet af Jerusalem som det kristne centrum i 1244, bliver det normalt at det optræder som verdens centrum på de kristne kort. Dette er ifølge Edson bevis for at vægten på Jerusalem som centrum er mere af spirituel end fysisk forstand.

Inspiration fra de tidlige kristne fædre

Det er interessant at, Brotton, som den eneste af de fire primære forfattere, jeg har valgt til dette projekt, påpeger at Herefordkortet foruden, at følge TO-skemaet, også har ligheder med det zoneinddelte kort (Brotton, 2012; 98). Brotton argumenterer for at traditionen med de zoneinddelte kort kan spores tilbage til Macrobius, der i det femte århundrede skrev *Commentary on Scipio's Dream*, hvori han beskriver det klassiske geocentriske verdensbillede. Dette faktum får stor betydning for kirkens

fadere, idet det rummer et forklaringsproblem. En bevægelse inden for kirken ønsker at adskille sig fra videnskaben, hvilket strider med den måde at tegne kort på, da metoden trækker på en græsk tradition om, at menneskets plads på jorden er determineret af de fysiske omgivelser (Brotton, 2012; 99).

Brottons måde at tænke i kæder af inspiration, mener jeg, er en interessant måde at gå til Herefordkortet på. Metoden tilbyder en indgangsvinkel til historien, som giver mening i forhold til, at skulle kunne konkludere noget om Herefordkortets faktiske funktion og formål. Brottons udgangspunkt for rækken af indflydelse stammer fra illustrationen i kortets nederste venstre hjørne, hvor Augustus Cæsar er afbilledet med teksten:

"There went out a decree from Augustus Caesar that all the world should be described."

(Brotton, 2012; 92).

De senere kristne fædre (ca. år 300-400) opfattede dette med forskellig interesse. Den intellektuelle Sankt Augustine og hans medsammensvorne Sankt Jerome, blev dog enige om, at for at forstå biblen til fulde, og dermed være gode kristne, måtte de nødvendigvis tilegne sig viden om den verden, biblen beskrev for dem. Augustus argumenterer i sit værk *The Christian Doctrine*, for nødvendigheden af, at studere både bibelsk tid og historie og verdensrummet og geografien. Sankt Jerome samler senere, ca. 390, en liste over bibelske stednavne, et værk ved navn *On the Locations and names of Hebrew Places* (Brotton, 2012; 92). Dette værk skulle, ifølge Brotton, trække endnu tidligere værker. Pointen her er, at Hereford Mappamundi inspirationen til, at angive de bibelske stednavne samt at tanken om at visualisere den jordiske verden i overensstemmelse med de hellige skrifter, stammer fra Jeromes værk. Som eksempler på at inspirationen virkelig stammer fra Jerome, nævner Brotton Jeromes kort har Jerusalem i centrum, som en befæstet cirkel, med Egypten og de to udgaver af Nilen til højre. Dette er også tilfældet i Herefordkortet. Oven over centrum ses på Jeromes kort, Ganges, Indus, Tigris og Euphrates flydende langs Kaukasus og Armenien, hvor legenden siger at Noahs Ark² lagde sig til hvile. Dette er igen tilfældet på Hereford mappamundi (Brotton, 2012; 96).

Brottons søgen tilbage i kristendommens lærde kredse, åbner således op for en tolkning, der efter min vurdering giver mening til Herefordkortets mange

² Se bilag 2: *Hereford Mappa Mundi med udvalgte punkter*.

illustrationer. Metoden tilbyder ligefrem en fornuftig afgørelse af hvad kortets tema synes at være. Men Brotton tænker også i andre baner i sin undersøgelse af Hereford Mappamundi. Ifølge historikeren er det muligt, at Macrobius og de græske aner, kan have været fundamentet for et af kristendommen afgørende koncepter, nemlig troen på det transcendent. Med Macrobius tanker³ kunne kirkefædrene således adoptere den neoplatoniske filosofi i teologien. Dette kommer til udtryk i Herefordkortets top. Ophævet over det jordiske troner Gud, som et vidne om fysisk adskillelse og spirituel indsigt. Denne indsigt kan ifølge Brotton, føres tilbage til de zoneinddelte, idet denne model er i overensstemmelse med den forløsende tro på Kristi opstandelse. Kristi⁴ hæver sig over det jordiske, i ind det transcendent, og opnår derved sin alvidende position. Denne Neoplatoniske tankegang stammer fra endnu en tidlig kristen tænker, Orosius. Orosius skrev et værk, *History against the Pagans*, som interessant i denne sammenhæng var dedikeret til Sankt Augustine (Brotton, 2012; 99).

Der er altså ingen tvivl om at mappaemundi er tæt forbundet med kristendommen. Mappamundi kan uanset, hvilken overbevisning man er af, tolkes som et udtryk for en forståelse af biblens centrale steder. Dette understreges af Woodward, der lægger ud med at erklære traditionen, mappaemundi, for opstået ud af den klassiske tradition, men gradvist adopteret af kirken. Ifølge Woodward blev mappaemundi kirkens redskab til billedliggøre for den troende, hvilke signifikante begivenheder, der spillede en rolle i den kristne historie. Han understreger at korttypen ikke havde til opgave at give information om lokaliteters specifikke placeringer (Woodward, 1987; 286).

MAPPAMUNDI' GEOGRAFISKE ANVENDELIGHED

Dette punkt er der stor uenighed omkring. En del af diskussionen går på hvorvidt intentionen med Hereford Mappamundi (og mappaemundi generelt) rent faktisk var, at lave et kort over verden, som man troede den så ud eller hvorvidt ønsket blot var, at skitserer et verdensbillede, så det passede i den kristne tro. Afsnittet indeholder en e

³ Macrobius er, i Cicero's beskrivelse af *Commentary on Scipio's Dream*, citeret for; "His reason for emphasizing the earth's minuteness was that worthy men might realize that the quest for fame should be considered unimportant since it could not be great in so small a sphere" (Brotton, 2012; 99).

⁴ Se bilag 2: *Hereford Mappa Mundi med udvalgte punkter*.

par konkrete eksempler på rene geografiske og kartografiske elementer. Derudover er der slutteligt en diskussion af den geografiske anvendelighed i kortet.

Kort er per definition en abstraktion af virkeligheden og er, uanset hvilken type det defineres som, gennemsyres det af magt, ønsker og ideologi. Herefordkortet kategoriseres ofte side om side med andre typer af kort. Grunden hertil er formodentlig, at motivet for kortet er verden med sine have, floder osv. Uanset hvor bevidst eller ubevidst eller ubevidst kortmageren har været i forhold til motivet for kortet, har han gjort sig en række til- og fravalg. Mappamundi viser generelt kun den kendte og beboede verden, dette gælder også for Herefordkortet. En sidebemærkning hertil er dog, at Edson medtager en lille tvivl, idet hun argumenterer for, at en lille tange i den sydlige del af kortet, hvor monstre angiveligt skulle have boet, tilsyneladende kunne være et fjerde fjerntliggende kontinent (Edson, 2012;18). Det væsentlige er, at Edson læser et geografisk element ind i kortet, men at det skal ses som det fundament, hvorpå det egentlige hviler. Det er på dette fundament, at historierne fra det gamle testamente hviler (Edson, 2012; 22-23).

Det, som Edson blandt andet mener, når hun påstår, at der er et geografisk element er, at der på forskellige punkter i kortet findes benævnte længdebetegnelser og afstande. Et konkret eksempel herpå er et citat af Pliny's *Natural History*, der afdækker størrelsen af Frankrig:

"From the Rhine to the Pyrenees, and from the Ocean to the Cevennes and Iura mountains, excluding Narbonensian Gaul, [the territory] is in length 330 passuum and in width, 318"⁵ (Edson, 2012;18).

Edson bruger desuden begrebet *relative place*, som dækker over den måde kortmageren synes, at placere punkter relativt i forhold til andre punkter. Hendes argument for dette, er at kortets karakter ville ændres totalt, hvis det skulle tegnes efter det korrekte skalaforhold. Dertil lægger hun sandt nok, at man i datiden ikke var i besiddelse af de rette data (reference). Jeg er for så vidt enig i Edsons argumentation, men jeg mener, at hun i øjeblikket glemmer at forholde sig til, at det måske ikke var intentionen med kortet. Derimod rammer Brotton ned i noget helt centralt, nemlig at

⁵ Edson har i sine slutnoter skrevet at måleenheden passuum formodentlig henviser til "Miles Passuum" eller til den romerske mil

man må forstå, at steder og punkter på kortet skal begribes gennem den kristne tro snarere end gennem den præcise placering af dem. Sagt med andre ord, er tiden ifølge de bibelske begivenheder vigtigere end skildringen af det territoriale rum (Brotton, 2012; 89).

I modsætning til Edsons mere eller mindre vage formuleringer omkring kortets geografiske fundament, så udtrykker Klines sig anerledes klart. Hun fortolker det faktum, at der i langt de fleste tilfælde ikke er længdebetegnelser på kortet, som et følge af, at kortet udtrykker abstrakte repræsentationer af virkeligheden (Kline, 2001; 1). Kline tager altså tydelig stilling til, hvorvidt hun mener, at kortet har geografisk anvendelighed. Hun understreger i den sammenhæng, at hende syn på sagen er farvet af, at hun er kunsthistoriker, og derfor interesserer sig snarere for kortets rolle i forhold til kunsten frem for kartografien.

En interessant pointe i diskussionen om den geografiske anvendelighed i kortet, er den Edson referer Alessandro Scafi for, nemlig at et særligt karakteristika for mappamundi er, at det tilsyneladende er en del af traditionen at afbillede "steder", såsom paradiset have, som man i dag ville sige, ikke er et fysisk tilgængeligt sted. Det tyder altså igen på, at man er mere dedikeret til at udtrykke den transcendent teologiske mening end den fysiske (Edson, 2007; 15). De geografiske "fakta" bliver således tilpasset så, de giver mening i en kristen sammenhæng. Den spatiale organisation er dynamisk og fokus ligger, som i dag, ikke på størrelse og afstand på og i mellem byer, men snarere deres betydning.

Kline ville, efter min overbevisning, erklære sig enig i dette, da hun er af den opfattelse at det konceptuelle formål overskygger det praktiske. I den forbindelse bringer Edson igen en interessant reference, idet hun inddrager Brigitte Englisch undersøgelse fra hendes mentalitetshistorie om tidlig- og højmiddelalderen, *Ordo Orbis Terrae: Die Weltsicht in den Mappaemundi des Frühen und Hohen Mittelalters*. Undersøgelsen viser, ifølge Edson, at man beviseligt indtil det 12. århundrede, kendte til antikkens geografiske terminologi, men at man forkastede den til gavn for højere formål (Edson, 2007; 14). Edson stiller, som tidligere nævnt, spørgsmålet om hvorfor middelalderlige kortmagere ikke havde større fokus på en korrekt skala. Hendes svar på hvorfor fokus ligger som det ligger, er at mappamundi i sin form og med sit formål simpelthen ikke kunne rumme begge dele, altså både korrekt hensyntagen til afstand og forhold samt

de vigtige kristne begivenheder og budskab. Edson nævner Roger Bacon, der i det 13. århundrede forslår at man laver et gridbaseret kort, men at hvis han rent faktisk gjorde det, så er det ikke overlevet til os i dag. Desuden argumenterer Edson, at et sådan kort ville stride mod det hierarkiske måde af anskue verden på i middelalderen (Edson, 2007; 18).

Her bliver det igen tydeligt, hvordan Edson arbejder med kortet. Hun er tilsyneladende meget inspireret af andres undersøgelser af Herefordkortet. Hendes argumenter hviler ofte på undersøgelser af andre forskere.

Jeg finder det ikke overraskende, at de mappamundi, der har overlevet til nutiden, ikke har større præcision og nøjagtighed. Som nævnt i indledningen, betegner Arvidsson og Kruse mappaemundi, som et lavpunkt i kartografien. Jeg anser mappaemundi, ikke for et mindstemål, men for noget *anerledes*. Det er klart at hvis man sammenligner med kort fra tidligere, såvel som senere, tider så vil man måske have svært ved at få øje på den geografiske anvendelighed. Det er dog blevet tydeligt for mig, at en sådan anskuelse er forfejlet og bør ikke gøres i sammenhæng med Hereford Mappamundi.

ET KORT OVER TID OG RUM

Jeg har nu diskuteret Herefordkortet, samt korttypen mappamundi generelt, i forbindelse med kristendommen. Herefter har jeg redegjort for kortets geografiske anvendelighed, der kan konkluderes at ligge på et meget lille sted. I den forbindelse er jeg kommet ind på, hvordan kortet bliver brugt som historisk kilde til, at besvare forskellige spørgsmål om for eksempel middelalderen eller kartografiske spørgsmål. For nuværende vil jeg dykke ned i kortet og konkretisere et eksempel på, hvad der kan læses ud af kortet. Flere steder i min research er jeg stødt på en interessant tolkning.

En rejse fra øst til vest

Traditionelt set er alle kort fra før det 14. århundrede orienteret mod øst, hvilket er logisk i den forstand, at det er der, solen står op. Derudover er øst også retningen mod det jordiske paradys, hvor mennesket blev til. Herefordkortet afbilleder paradysets have på en ø omringet af en mur samt en ring af ild. Dette strider imod andre kort, hvor haven vises som et slot på et bjerg af uigennemtrængelige befæstninger. På kortet er Adam og Eva desuden afbilledet i to situationer. Første gang, hvor de befinder sig inde i

haven og netop har begået arvesynden og anden gang, hvor de bliver jagtet ud af haven af en engel, med et brændende sværd i hånden. Dette er i følge historikeren Edson, et billede på, at forfatteren til Herefordkortet opfatter østen, som begyndelsen for verden og for tiden. Edson har af en eller anden grund valgt ikke at være særpræget specifik i sin diskussion om orientering i middelalderens mappamundi. Hun beskriver blot, hvad der ofte står som det mest østlige punkt, nemlig Paradisets Have. Og det mest vestlige punkt Santiago de compostela nær Gibraltarstrædet og Herkules Pylon⁶. Derudover nævner hun, at disse punkter ofte er markeret med advarsler om stor fare og død, hvis man kommer på den anden siden af dem (Edson, 2007; 20).

Som nævnt er kortet i høj grad en billedliggørelse af kristendommens indtog i verden, som man opfattede den. Historierne og de dertilhørende begivenheder i Det Gamle Testamente udgør en merkant del af kortets illustrationer. Kristendommen bygger, hvis man tillader en ekstrem reducering af religionen, på en kæde af begivenheder nemlig skabelse, frelselse og dom. Dette kan overføres til en forståelse af verden med en begyndelse, en midte og en ende. Denne forståelse kommer til udtryk i Herefordkortet. Både Edson og Brotton ser denne linje som en afgørende del af kortets budskab. De har dog forskellige vinkler på det.

Edson argumenterer for, at der i Herefordkortet optræder en form for tidslinje, der symboliserer verdenshistorien fra begyndelsen til enden. Som de to ydre punkter står henholdsvis Den Sidste Dom, som er illustreret i toppen af kortet, og katedralen, Santiago de Compostela, i bunden af kortet. Ifølge Edson, hænger dette sammen med en teori ved navn De fire imperier. Teorien erklærer, at det babylonske imperium i øst skulle være begyndelsen på successionen og det romerske imperium, senere udvidet til det byzantinske, skulle være enden. Herimellem ligger det Persiske, den Makedonske. Altså må tid og rum være en rejse fra øst til vest. Til supplerung af dette præsenterer Edson det faktum at Santiago de Compostela, som symboliserer, at den sidste dom er overhængende (Edson, 2007; 23). Katedralen i Santiago var, og er, et vigtigt endepunkt på en af de største pilgrimsruter. Man kan altså tolke sig frem til den konklusion, at Den Sidste Dom forestår længst mod vest, ved verdens ende.

⁶ Se bilag 2: *Hereford Mappa Mundi med udvalgte punkter*.

Edson bruger således de indtegnede begivenheder i samspil med en læsning af deres betydning til, at lægge sin egen rammefortolkning ned over kortet. Dette er en interessant måde, at analysere kortets betydning på. I det følgende skal vi se hvordan Brotton tolker dette element i Herefordkortet.

En tidslinje

Kline har en interessant diskussion som indbefatter et kritisk spørgsmål til, om vi overhovedet kan tillade os at "læse" kortet som middelalderligt. Der er ingen tvivl om at kortet stammer fra middelalderen, men kan det også ses som et udtryk for den tid? For at besvare dette spørgsmål går hun praktisk og slavisk til værks, hun bryder delelementerne i kortet ned og dissekere dem hver for sig. Hun lægger ud med at bryde kortet op ud fra dets geometriske form; den cirkelformede ramme, diameteren og radius. Disse tjener, ifølge Kline, et ordensskabende formål. Hun mener altså at der ligger et indlejret visuelt hierarki i denne orden, som er med til at personalisere oplevelsen af kortet hos beskueren. Dertil kommer den måde hvorpå kontinenter, lande og byer er visualiserede på og adskilt af grænser og blå og røde linjer, som udgør floderne. Signifikanter såsom størrelse, farve og stil hjælper læseren til at finde sin egen orden og måde at læse kortet på. Kline kommer ind på, hvordan dette er med til at guide læseren igennem kortet.

Den måde hvorpå Kline læser en form for rettesnor ind i kortet er, som nævnt, interessant. Hun er ikke den eneste der gør det. Både Brotton og Edson fremlægger hvorledes kortet gennemskæres af en linje fra top til bund. En linje som dækker over verdenshistoriens begyndelse og ende. Hvor klines tilgang til læsningen af kortet er af mere ikonografisk karakter, så går Brotton og Edson mere klassisk historisk til værks. I sit arbejde med kortet, spørger Brotton tydeligvis til ophavssituationen. Her baserer Brotton sig på Hugh of Sankt-Victor, der var en af det 12. århundredes store teologisk tænkere og som anses for at gå i Augustines fodspor. Hugh menes, at være udgøre en stor kilde til inspiration af det såkaldte isidoriske Munich Mappamundi, ligeledes fra det 12. århundrede. Det vurderes at Munichkortet er en direkte illustration af Isidores *Etymologies* samt, at det repræsenterer den nye tilgang til kirkens måde, at anvende mappamundi på (Brotton, 2012; 103). Hugh opfatter verden som en ark, hvor han læser tidens gang ind fra top til bund. Brotton udsætter Herefordkortet for den samme

læsning. I kortet apex troner Kristus i majestæt, altoverskuende i skabelsen og Paradiset. Bevæger man sig nedad, fra øst til vest, når man det mest vestlige punkt som repræsenterer Den Sidste Dom. Hugh hævdede, at rækkefølgen af de historiske begivenheder, som perler på en snor, er i perfekt overensstemmelse med tidens gang og verdens udfoldelses. Brotton citerer Hugh:

"as tim proceeded towards its end, the centre of events would have shifted to the west, so that we may recognize out of this that the world nears its end in time as the course of events has already reached the extremity og the world in space." (Brotton, 2012; 105).

Citatet er ifølge Brotton et udtryk for den måde, hvorpå Hugh vender sig mod geografien for at forklare teologien. Beviset på, at denne inspiration rent faktisk stammer fra Hugh, finder Brotton i en direkte reference i Herefordkortet (Brotton, 2012; 105).

Brotton har interessant nok, endnu et bud på en linje der kan trækkes fra centrum og til kortets top. Hans fremgangsmetode er, at spore kortets topografi udad fra Jerusalem, vel at mærke med de teologiske briller på. Dette bringer ham på en rejse gennem en flod af geografiske, bibelske, mytiske og oldklassiske events. Til denne tolkning bruger Brotton således kortet i sin faktiske form, i stedet for at søde ned i ophavssituationen. Han læser, så at sige, hvad der står og ikke hvorfor det står som det står. Ifølge, brotton, så vil læseren afkortet, hvis han følger linjen fra centrum og opad, blive mødt at budskabet at Den Sidste Dom er forbundet med en streng overholdelse af Guds ord (Brotton, 2012; 90).

MAPPAMUNDI – TIL HVEM OG FOR HVAD?

Der er tilsyneladende rimelig enighed om at afsenderen af Hereford Mappamundi er Richard af Haldingham eller Lafford også kaldet Richard de Bello, men hvem var modtageren? I dette afsnit har jeg forsøgt at nærme mig en idé om til hvem og hvad kortet er tegnet. Jeg stiller mig bevidst meget kritisk overfor den tese, der tilsyneladende er gennemgående i forskningslitteraturen om, at kortet skulle være tegnet ud fra rationalet om, at det skulle skildre verdens, som den opfattedes.

Det er klart, at historiske kort, er i stand til at fortælle os en del om de perioder, hvori de er betinget. Brotton erklærer hurtigt, i sit kapitel om Herefordkortet, at man endnu ikke er nået til en sikker enighed om kortets eksakte og sande funktion (Brotton, 2012, 84). Netop spørgsmålet om kortets funktion danner altså rammen for diskussionen i dette afsnit. Jeg kommer med mit bud på, hvorvidt der overhovedet er belæg for, at konkludere noget som helst vedrørende kortets funktion.

Brottons bud på det sande formål

Lad os starte ved enden; hen mod slutningen af sit kapitel om Hereford Mappamundi, runder Brotton en lang diskussion af med, at konkludere at Herefordkortet er et produkt af en historisk, filosofisk og spirituel tradition, der stikker tilbage til de tidlige kristne fædre og til romerske tider. Han uddyber, at kortet kan og skal læses på flere niveauer; det skal illustrere for de troende Guds vidundere i verden, det skal forklare karakteren af skabelsen, frelselse og ultimativt, den sidste dom; viderebringe verdenshistorien gennem benævnelsen af centrale stednavne i en bevægelsen fra øst til vest, som symbol på begyndelsen af tiden til enden (dette vender jeg tilbage til i afsnittet om en tidslinje i Herefordkortet); og slutteligt at beskrive den fysiske og spirituelle pilgrimsrejse og den ultimative ende på verden (Brotton, 2012; 108-109).

På den anden side ser Brotton et anerledes pragmatisk svar på spørgsmålet om hvilken funktion, eller snarer formål i denne sammenhæng, Hereford mappamundi havde i sin tid. Svaret finder han i det mange anser for kortets signatur. Herefordkortet kan ifølge Brotton være skabt ud af en konflikt mellem en gruppe af pluralister og på den anden side mænd, der ønskede at reformere de kirkelige rettigheder. Sagen er den, at der på Herefordkortet er anført en Richard of Haldingham or Lafford, som menes at være

ophavsmanden til kortet. Brotton (og mange andre før ham) er kommet frem til at der kan være tale om tre forskellige Richard'er. Titlen Richard af Haldingham eller Lafford kan dække over enten Richard de Bello eller en yngre fætter ved samme navn. Den unge fætter aflagde løfte til kirken, men nød tilsyneladende godt af en titel som funktionær sideløbende. Med andre ord var han pluralist. Richard de Bello dannede derfor en alliance med en anden Richard, Richard Swinfield, og Bishop Cantilupe, der ligeledes var pluralister. De tre mænd var tilsammen i stand til, gennem deres formue samt adgang til kirkens uovertrufne biblioteker, at fungere som ophavsmænd til et så omfattende værk og håndværk som Herefordkortet. Planen var, ifølge Brotton, at lave en forbindelse mellem den kristne og den klassiske lære (Brotton, 2012; 109-111). Brotton erkender dog, at kortet ikke indeholder specifikke teologiske referencer eller spor af dette forsvar af pluralismen. Der er altså tale om, at Brotton drager konklusioner, på baggrund af noget han ved skete, men som ikke kan læses direkte ud af selve kortet.

I en side bemærkning, vil jeg kort komme ind på en sidste teori, Brotton fremsætter, nemlig den, at Herefordkortet skulle være blevet til i et forsøg på, at støtte kanoniseringen af Cantilupe efterhans død. Hereford kortet skulle således tjene til bevarelse af Cantilupes minde samt øje opmærksomheden omkring Hereford Katedralen. De nyeste arkæologiske undersøgelser viser i den forbindelse, at kortet oprindeligt hang ved Cantilupes grav (Brotton, 2012; 111).

Som jeg har redegjort for i ovenstående, så fremlægger Brotton forskellige motiver for Herefordkortets opståen. Formålet kunne altså, ifølge ham, have været rent religiøst, filosofisk og historisk eller det mere fornuftbestemte og strategiske. Jeg er helt enig med Brotton i fornuften i, at gå i dybden med de bagvedliggende facetter i tilblivelsen af dette kort. Det er tydeligt hvordan Brotton har sine kildekritiske spørgsmål for øje. I sær spørgsmålet om ophavssituationen, synes at optage Brotton i hans arbejde med Herefordkortet. For at kunne identificere den handling, der forårsager tilblivelsen af en kilde, er det et absolut must at søge bagud. Brottons analyse bærer præg af et dygtigt arbejde med at søge svar på de basale, end dog vigtige, spørgsmål. Hovedspørgsmålet for Brotton, såvel som for mange andre, er; hvorfor er Herefordkortet lavet? For at finde svar på dette går han, som skrevet, dybere ind i forfatterne til kilden. Han har formodentlig spurgt sig selv; Hvem har lavet kortet? Arbejdet med at besvare dette

spørgsmål fører ham således ned i historien om de tre Richard'er og Cantilupe. På den måde nærmer hans sig en bredere forståelse af den handling, der førte til kildens fødsel – altså svaret på hvorfor-spørgsmålet.

I ovenstående har jeg diskuteret hvordan Brotton forsøger at lave en slutning til virkeligheden gennem sit arbejde med Hereford Mappamundi. For Brotton udelukker den ene mulighed ikke den andet. Han afslutter dog sit kapitel med den konklusion, at vi nok aldrig finder svaret på Herefordkortets sande funktion. Efter min mening er der i relativ grad belæg for, at drage en masse sandsynlige slutninger om kortets formål og funktion. Problemmet er at skaffe de tilstrækkelige beviser, hvilket Brotton anerkender. Kline hævder på intet tidspunkt at hun er i stand til at finde frem til en endegyldigt svar, men kommer med et kvalificeret bud, gennem hende ikonografiske analyse af kortet.

Hvem var kortets beskuer?

Ligesom alle andre typer historiske kilder, så er de historiske kort skabt af mennesker. Man kan forestille sig, hvordan de er opstået ud fra et ønske om, at visualisere et mentalt og magtmæssigt verdensbillede. Naomi Reed Kline stiller i sin introduktion spørgsmålet om, hvordan datidens beskuer så, lærte og fordøjede den information som kortet øjensynligt indeholder. Hun tilføjer til spørgsmålet at, afhængig af de øjne, der så på kortet dengang, såvel om i dag, at der må kunne læses flere forskellige betydninger (Kline, 2001, 2). Klines indgangsvinkel til arbejdet med kortet i denne sammenhæng er i høj grad baseret på en ikonografisk analysemetode. Derfor er hende fokus i mindre grad på, at afklare hvem beskueren er, og i højere grad på at nærme sig et svar på hvad beskueren, uanset hvem det er, får ud af sin læsning af kortet. Hun forklarer, at kortet kan forstås ud fra mange forskellige parametre, men kommer (ikke endnu) ind på, hvordan kortets fysiske placering spiller en rolle. For kunne man forestille sig, at det har betydning, at kortet hænger i en forholdsvis stor katedral i en vigtig handelsby, hvor det må forventes at mange mennesker passerede.

Kline kommer dog med en vigtig pointe om datidens mennesker, som må formodes at være Herefordkortets publikum. Nemlig den, at størstedelen af datidens mennesker antageligt var ude af stand til at læse, men betragtede det skrevne ord som en autoritetsmarkør. Pointen ligger i det at, for de uden evne til at læse, må det visuelle og den orale kommunikation være afgørende. Og med kortets nærmest uendelige mange

billeder og symboler har analfabeten mulighed for, at lave sin egen fortolkning. Kline tilføjer kort, at for de sjældent litterære, vil teksten blot fungerer som en pædagogisk støttefod til dannelsen af læserens egen fortolkning (Kline, 2012; 4). Med dette tydeliggør Kline altså, at afsenderen af kortet formentlig bevidst har udformet kortet på den måde.

Dette bakkes, i en side bemærkning, op af Woodward's kommentar til mappamundi generelt, hvor han referer til Saint Gregory the Great, der angiveligt skulle have udtrykt at billeder er for analfabeten, hvad skrifterne er for den som kan læse (Woodward, 1987; 286).

Klines metode til at gå til Herefordkortet bærer naturligvis præg af hende titel som kunsthistoriker, men ikke desto mindre er den interessant i denne sammenhæng. Det er tydeligt, at Kline bruger sin viden om ombygning, motiv, osv., inden for kunstens verden, til at søge en forklaring på, hvad kortmagerens intention med kortet oprindeligt var. Hun beskriver hvordan den cirkulære perimeter fungerer som et vindue ind i verden bygget op af en uadskillelig konstruktion af geografi og tid. Dette vindue forsyner læseren med en mulighed for en fantasifuld refleksion over skabelse og historie, hvor fortællingen afhænger af læserens egen opfindsomhed. Dette skal ses i lyset af en foregående analyse af middelaldermennesket opfattede samtidens tekster. Kline argumenterer for at Herefordkortet kan have været en del af en bevægelse imod 'universitets epoke'. Der sker, ifølge kunsthistorikeren, en langsom adskillelse mellem bønner og studiet. Heri opstår ønsket om at producere faktuel viden. Kline ser Hereford mappamundi, og andre sammenlignelige mappamundi, som et grafisk og "pictorialized" udtryk for dette ønske (Kline, 2001; 88-89). Hun bruger ordet visuel encyklopædi, hvilket er en særdeles interessant tanke. Denne vil jeg forfølge i nedenstående afsnit.

Ovenstående leder mig videre til den betragtning, at der i Hereford kortet ikke er indtegnet samtidige politiske events. Edson fastslår, at et sådant kort rigtig nok hurtigt ville være forældet (Edson, 2012; 24). I sin diskussion, af den tidslige dimension, inden for kortet, peger Edson på at der ikke er noget spor af tydelige landegrænser på kortet. Kortmageren må derfor bevidst have valgt, at vise de uforanderlige geografiske områder. Med andre ord så vider den overnationale kristne enhed frem for øjeblikkets nationale linjer og identitet.

Dette er for mig et stærkt argument for, at kortets funktion ikke blot har været, at skildre verden. Spørgsmålet er hvad funktionen så var.

Også Brotton påpeger at Herefordkortet ikke skal forstås som et kort i den forstand vi opfatter det. Han mener, at kortet skal forstås, ikke ud fra et geografisk-, men snarere ud fra et teologisk perspektiv (Brotton, 2012; 89). Gennem min læsning af forskningslitteraturen om Herefordkortet finder jeg det påfaldende, at der ikke er større fokus på at søge alternative forklaringer på kortets funktion. Størstedelen af det materiale jeg har læst går som udgangspunkt ud fra, at kortet skal ses og forstås som et kort. Historien er pakket med fortilfælde, hvor kortet er har været anvendt som middel til at modellere verden og vores opfattelse af den. Der er dog rimelig enighed om, at det er anderledes fra de kort vi kender i dag. Men derudover synes det, efter min mening, ikke at fylde tilstrækkeligt om kortet kunne være skabt ud fra et andet rationale. Denne tanke vil jeg nu forfølge.

En ensidet encyklopædi?

Flere synes, at nå til den konklusion, at Hereford Mappamundi blev lavet på baggrund af et ønske om at fremstille en form for ensidet encyklopædi. Jeg vil i følgende afsnit se på et udvalg af argumenter for at dette skulle være tilfældet. Kunsthistorikeren Kline kommer, som nævnt i forgående afsnit, ind på dette under overskriften *Ideologi and Context* (Kline, 2001; 90). Hendes argument bygger på et citat af Miri Rubin, fra hendes bog *Corpu Christ: The Eucharist in Late Medieval Culture* fra 1991. Essensen af citatet er at middelalderens instruerende tekster ofte havde til formål at grundlægge en tilbagevendende visuel stimuli hos modtageren. Dette skulle ske, enten gennem privat eller rituel læsning. Datidens undervisning byggede, ifølge Rubin, på et forsøg på at foregribe og skabe vedholdne billeder, der gennem vane og repetition skulle stå tilbage som det faktiske (Kline, 2001; 90-91). Forbindelsen til Herefordkortet skal findes i den måde kortet indeholder og integrerer den faktuelle viden indenfor den kristne ramme af skabelse, dom og frelselse. Kline påpeger i den sammenhæng at Herefordkortet, med sin størrelse, har "wall power". Med andre ord har kortet den egenskab, at det skaber blikfang, uanset hvilket samfundslag man tilhørte, eller om man var i stand til at læse eller ej. Uanfægtet hvilken viden beskueren besad på forhånd, ville denne antageligt være i stand, at tolke større eller mindre mængder betydning ud af kortet. Dertil har

Kline, en mere pragmatisk forklaring, nemlig den at kortet formodentlig var placeret på et sted i katedralen, hvor pilgrimme var ment, at skulle passere. Dette er i øvrigt i overensstemmelse med Brottons analyse af kortets placering i katedralen.

Ovenstående leder mig frem til den populære tolkning af Hereford Mappamundi, som en encyklopædi. Scott D. Westrem er, i sin artikel *Making a Mappamundi: The Hereford Map*, enig i Edsons bud på, hvad intentionen med Herefordkortet rent faktisk er, nemlig et ensidet encyklopædi. Hans argument for dette er noget videre overfladisk, at en del af de godt 1100 inskriptioner, kortet rummer, indeholder kosmologisk, etnografisk, historisk, teologisk samt zoologisk information. Dette er fra mit synspunkt langt fra tilstrækkeligt til at kunne drage den slags konklusion. Argumentet kan stå som en del af noget, men ikke alene.

Brotton har, som jeg har nævnt tidligere, en tendens til at gå dybere ned i sagerne og gør det også i denne sammenhæng. Tanken om, at Herefordkortet skulle være tegnet i et forsøg på at lave en encyklopædi bakkes op af historikeren. Han ser den tydelige inspiration af Isidore i kortet, som et bevis herpå. Isidore blev indskrevet i det tidlige middelalderlige pensum under de fire liberale kunstarter, aritmetik, geometri, musik og astronomi. Isidore skrev to betydningsfulde værker, *The nature of Things* samt *Oriens*, hvori han beskriver alt, lige fra skabelsen til tiden, kosmos, metrologi og så videre. Disse værker må have stået som stor inspiration for Herefordkortets forfatter. Desuden var Isidore af den overbevisning at alt naturligt forekommende er skabt af Gud (Brotton, 2012; 100). Sidstnævnte argument falder ganske fint i tråd med mappamundis kristne forbindelse. Ovenstående er igen et bevis på, at Brotton som sit arbejde som historiker, idet han gentagende spørger til ophavssituationen.

Edson konkluderer ligeledes, at kortets funktion virkelig var en encyklopædi. Ifølge hende er mappamundi et udtryk for et forsøg på, at lave en overskuelig forkortelse af de traditionelle former for encyklopædier. Fordelen ved, at tegne en encyklopædi i kontrast til at skrive en, er at man har overblik over hele verden på én gang. Yderligere er kortet, ifølge Edson, i stand til at præcisere menneskets plads i verden og universet i forhold til andre væsner, centrale begivenheder, religionen og så videre (Edson, 2007; 30-31). Det er med andre ord, med til at skabe orden i kosmos samt, at gøre verden håndgribelig. Edsons vej til hede konklusion synes at gå gennem hendes tolkning af

kortets inskription. Ifølge hende, tyder det på, at kortet blev brugt til foredrag og prædikener. Kortets funktion er således, at afklare strukturen og forholdet til de geografiske steder, via "[...] *God's eye view.*", vel at mærke (Edson, 2012; 30).

På den måde kommer Edson frem til den samme konklusion som Brotton gør, bare ad forskellige veje.

KONKLUSION

Det kan konkluderes at Hereford Mappamundi, med hele sin størrelse og pragt, tilbyder en uendelig lang kæde af muligheder for den, der bruger tid på at sætte sig ind i det. Jeg er uden tvivl kommet et stort skridt tættere på, hvad jeg mener at kortet sande budskab er. Gennem min undersøgelse er det blevet klart at Herefordkortet er en ekstrem vigtig kilde. Jeg har med stor glæde læst Brottons verdenshistorie, hvori han stor grundighed har søgt ophavssituationen til kortet. Den rejse hans søgen udgør har vist mig til Hereford Mappamundi, kan bruges til at kæde en perlerække af vigtige historiske sammen i et net af gensidig inspiration.

I relation til afsnittet om mappamundis relation til kristendommen, kan det konkluderes at der eksisterer en uomtvistelig forbindelse mellem de to. Jeg er ikke støt på nogen form for fornægtelse af det religiøse aspekt i Herefordkortet. Der er redegjort for, hvordan Brotton argumenterer for, hvordan ophavssituationen til adoptionen af mappamundi fra kirken side af.

Efter arbejdet med dette projekt står det desuden meget klart og tydeligt for mig, at Hereford Mappamundi ikke er et kort i det forstand, vi kender kort i dag. Det har aldrig været meningen at man har skulle bruge kortet til praktisk brug, såsom navigering og lignede. Kortet har allerhøjst skulle bruges som inspiration for den religiøse rejse. Edson peger på antydninger af geografiske elementer i kortet, men argumenterer, på samme vis som Brotton og Kline, for at en korrekt hensyntagen til skala mm., ikke ville stemme overens med kortets generelle udformning. Vægten har ligget på fremstillingsformen fra for alt. Den altoverskyggende forbindelse til den kristne tro er

I min undersøgelse af hvordan tid- og rumaspekterne i Herefordkortet tolkes af mine udvalgte forfattere, kan jeg konkludere, at der hersker en vis enighed. Der synes ikke

bestå nogen tvivl om Hereford Mappamundi, rummer på tids- og rumlige aspekter. Det kan konkluderes at der bliver læst flere linjer ind i kortet. Det mest fremherskende er dog den fra øst til vest. Linjen symboliserer tidens og verdens begyndelse frem til slutningen.

Hvor Kline drager sine konklusioner ud fra et perspektiv som kunsthistoriker og vis en ikonografiske analyse af kortet, har Brotton to forskellige tilgange til det. Han søger bag om kortet og drager konklusionerne på baggrund af ophavssituationen. Dertil kommer at han ligeledes tolker på de konkrete illustrationer og inskriptioner i kortet. Edson befinder sig interessant nok på en mellemvej, hvor hun bruger de indtegnede begivenheder, samt deres transcendent betydning, til at drage sine konklusioner.

Slutteligt kan det konkluderes, at der fortsat er en bred diskussion om Hereford Mappamundis sande funktion. Brotton tilbyder os to versioner. Den første, hvor formålet skitseres som det simple og åbenlyse, nemlig et kort fremstillet af kirken til, at skildre verden som den opfattede i overensstemmelse med kristendommens budskaber. Eller den anden som har en langt mere konspiratorisk karakter. Her graver Brotton dybere i ophavssituationen til herefordkortet og bruger sin viden om den politiske situation til at forklare, at kortet er blevet til.

I min undersøgelse beskæftiger jeg mig ligeledes med spørgsmålet om til hvem kortet er lavet. Hertil vender jeg mig mod Kline, der har en række relevante pointer i kraft af hendes optagethed af kortets kunstneriske udformning. Herefter forfølger jeg den ide at kortet skulle være lavet i et forsøg på at skabe en ensidet encyklopædi. Både Brotton og Edson er kommet frem til denne konklusion. Det tyder på at dette forsøg har rødder i et ønske om at skabe kosmos i en verden af kaos. Dette bakkes også op at Brotton og Edson.

I forhold til den opgave jeg stillede mig selv, som i det store og hele handler om, at kunne besvare, hvad mappamundi kan som kildetype, føler jeg, at jeg er kommet rigtig godt rundt om en masse interessante pointer. Jeg mener, at jeg har vist, hvad der blandt andet bliver tolket på kortet og på hvilken baggrund disse tolkninger drages.

LITTERATURLISTE

Bøger

- Arvidsson, H. & T. E. Kruse: *Europa 1300-1600*, Roskilde Universitetsforlag, 1999
- Brotton, J.: *The History of the World in Twelve Maps*, Penguin Books, Great Britain, 2012
- Edson, E.: *The World Map, 1300-1492 – The Persistence of Tradition and Transformation*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2007
- Esmark, K. & B. P. McGui: *Europa 1000-1300*, Roskildes Universitetsforlag, 1999
- Kline, N. R.: *Maps of Medieval Thought – The Hereford Paradigm*, The Boydell Press, Woodbridge, UK, 2001
- Korsgaard, P.: *Kort som kilde, en håndbog om historiske kort og deres anvendelse*, Dansk Historisk Fællesråd, Sammenslutningen af Lokalarkiver, 2006
- Kristensen, B. E.: *Historisk Metode*, Hans Reitzels Forlag, København, 2007
- Woodward, D.: *Medieval Mappamundi* i J. B. Harley & D. Woodward (red.): *The History of Cartography* (vol. 1), *Cartography*, The University of Chicago Press, London/Chicago, 1987

Internetside

- Westrem, S. D.: *Making a Mappamundi: The Hereford Map*, Society for the History of Discoveries, 2002:
http://www.sochistdisc.org/2002_articles/westrem.htm,
besøgt den 01.12.2014

BILAG

Bilag 1: Hereford mappamundi

Hereford mappamundi – reproduceret fra Whitfield 1994

Bilag 2: Illustration af fire hovedtyper mappamundi (Woodward, 1987; 297)

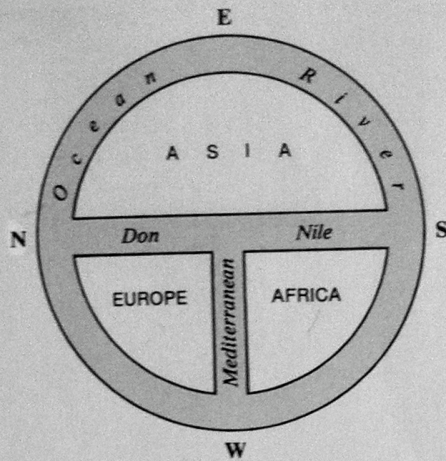

FIG. 18.4. THE TRIPARTITE TYPE OF MAPPAMUNDI. Also known as the T-O category, this type can be further subdivided into schematic (as shown in this diagram) or non-schematic, in which the general tripartite pattern is preserved but considerable embellishments of content are added.

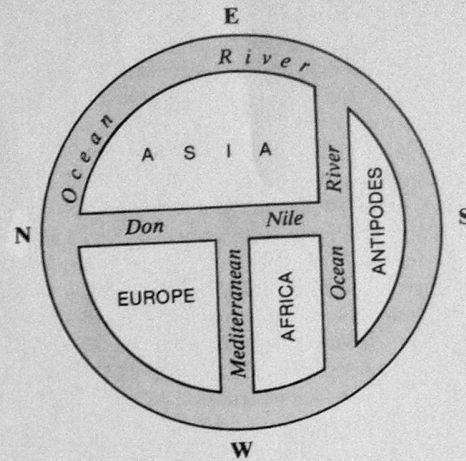

FIG. 18.6. THE QUADRIpartite TYPE OF MAPPAMUNDI. This category includes characteristics of both the tripartite and zonal types, consisting of a tripartite model in the Northern Hemisphere and, in the Southern Hemisphere, a fourth continent, either uninhabited or inhabited by the Antipodeans.

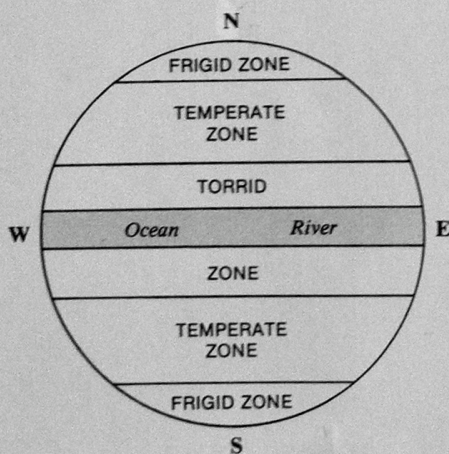

FIG. 18.5. THE ZONAL TYPE OF MAPPAMUNDI. The north- or south-oriented maps showing the parallel zones of the Greek *climata* form the second main category of *mappae-mundi*. They consist of a central uninhabited hot equatorial zone flanked by two inhabited temperate zones, and cold uninhabited zones in the polar areas.

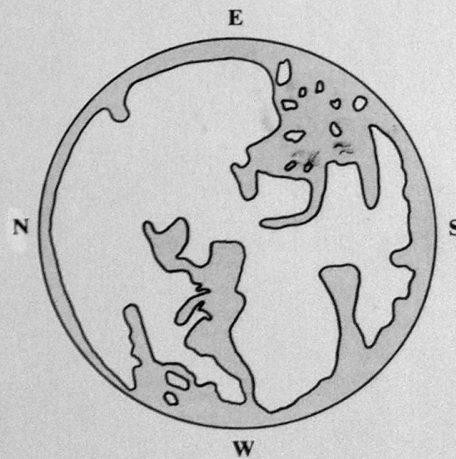
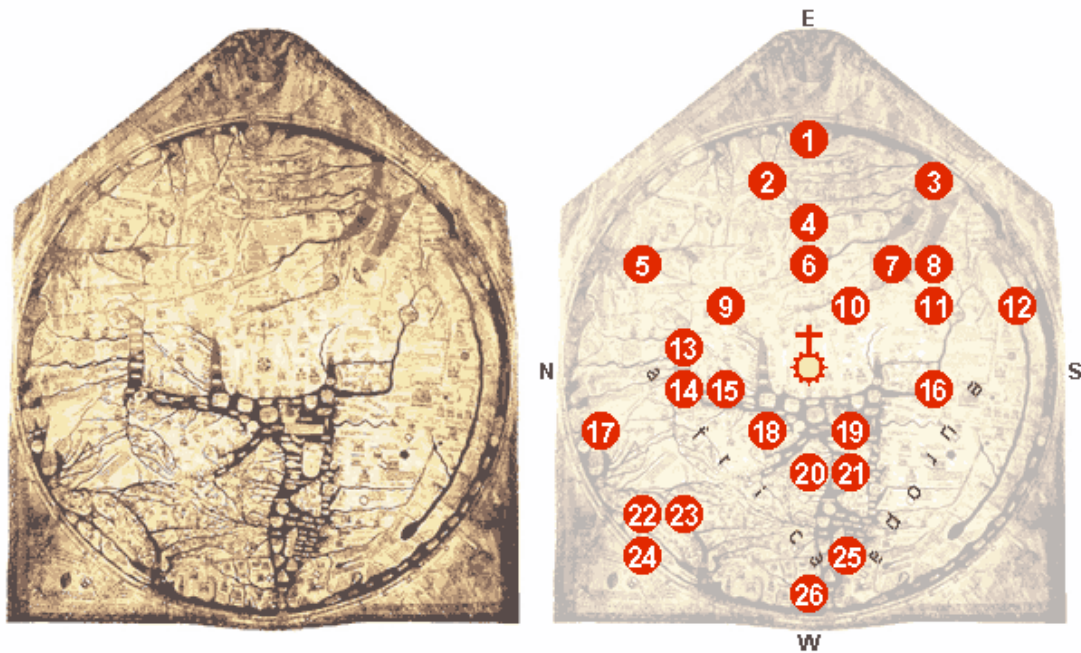

FIG. 18.7. THE TRANSITIONAL TYPE OF MAPPAMUNDI. These maps differ sufficiently from the previous three main types to warrant their own category. Dating from the fourteenth and fifteenth centuries, they show the influence of the portolan charts, particularly in the Mediterranean, and later, the world views of Ptolemy as the *Geography* was integrated into Western cartographic thought.

Bilag 3: Hereford Mappa Mundi med udvalgte punkter

1. Jerusalem og crucifixet
2. Gangesfloden og dens delta
3. De fabelagtige øer Taphana/Sri Lanka/Sumatra
4. Floderne Indus og Tigris
5. Det Kaspiske Hav og Gog og Magog landet
6. Babylon
7. Den Persiske Gulf
8. Det Røde Hav
9. Noah's Ark
10. Dødehavet
11. Egypten og Nilen
12. Måske er andet udløb af Nilen
13. Det Azovske Hav og floderne Don og Dnepr
14. Constantinoble
15. The Ægæiske Hav
16. Overdimensioneret delta af Nilen med Alexandrias Pharos fyrtårn
17. Den legendarisk Gansmir med sine ski
18. Grækenland, Mount Olympus, Athens og Corinth
19. Misplaceret Kreta med minotauren i labyrinten
20. Adriaterhavet
21. Sicilien
22. Scotland
23. England
24. Ireland
25. De Baleariske Øer
26. Gibraltarstrædet og Herkules Pyloner

Bilag 4: Formidlingsovervejelser

I forbindelse med projektarbejdet på Historie er et krav, at man gør sig overvejelser omkring formidling af projektets emne. Denne opgave er yderst relevant for mig, da jeg har et ønske om at opnå gymnasielærekompetence. Jeg har derfor valgt, at bruge dette til at målrette mine formidlingsovervejelser i mod en undervisningssituation.

Man kan forestille sig, at en gymnasieklasse skal beskæftige sig med middelalderen, eller mere specifikt kristendommens rolle i middelalderen. En anderledes indgangsvinkel til det arbejde, ville være at bruge Hereford Mappamundi som historisk kilde. I den forbindelse vil det være oplagt, at bruge internettet som medie.

www.herefordchatedral.co.uk: en interaktiv hjemmeside, der gør det sjovt og spændende, at gå på opdagelse i det cirka 800 år gamle kort. Sitet fungerer som en virtuel rejse rundt til nogle af kortets centrale punkter. Disse punkter er inddelt i kategorier, der gør det let for brugeren af sitet, at finde de punkter, der har størst interesse. Til hvert er knyttet en kort tekst som forklarer i et let sprog, hvad indholdet i punktet måtte være. Et eksempel er Herkules' søjler. Hvis man placerer sig på ikonet, får man blandt andet fortalt, hvorledes den romerske version af myten lyder. Nemlig at Herkules, med sine overmenneskelige kræfter, angiveligt skulle have smadret igennem Atlasbjergene, for at nå Hesperides Have og dermed forene Middelhavet og Atlanterhavet.

En indgangsvinkel til en klasses Diskussion kunne i den forbindelse være, at bede de studerende at reflektere over, hvordan middelaldermennesket levede med legenderne og myterne og hvad det havde af betydning for deres hverdag.

Det oplagte ved, at bruge et historisk kort som kilde til undervisning, er at kort til stadighed er et aktivt medie. Det optræder hver eneste dag gennem diverse medier, i fritiden til orientering osv. De fleste mennesker må derfor antages at kunne forholde sig til kort – både fra fortiden og nutiden. Ved at gå i dybden med de historiske kort, vil den studerende opnå en dybere forståelse for, både dem der skabte disse kort, men også de der skulle modtage kortenes budskaber.